

A Comparative Study of Formal Education in Iran and Iraq

Ali Moramazi*

Corresponding Author, PhD student in Educational Management, Department of Educational Sciences, Lorestan University, Khorramabad, Iran. E-mail: ali.moramazi71@gmail.com

Saeed Farahbakhsh

Associate Professor of Educational Management, Department of Educational Sciences, University of Lorestan, Khorramabad, Iran. E-mail: Farahbakhsh.s@lu.ac.ir

Iraj Nikpay

Associate Professor of Educational Management, Department of Educational Sciences, University of Lorestan, Khorramabad, Iran. E-mail: nikpay.i@lu.ac.ir

ABSTRACT

Comparative education, as a significant branch within the field of educational sciences, examines and compares different educational systems in diverse societies. The aim of the present study is a comparative study of formal education in Iran and Iraq. The research method is qualitative comparative, and the strategy for selecting countries was "difference in social systems and similarity in educational system output." In this research, library research (documentary), domestic and international databases, and articles related to the research topic were used for data collection, and data analysis was performed based on Bereday's model. The research population includes the formal education systems of Iran and Iraq. The findings show that formal education in Iran and Iraq has differences and similarities in terms of educational system structure, curriculum content, the role of government, attention to culture and values, curriculum planning methods, and educational goals. These differences mainly stem from the political structure, cultural context, and macro-level approaches of each country in educational policymaking. Consequently, based on the research findings, considering the cultural, linguistic, and regional commonalities between the two countries, and at the same time, structural differences in the educational system, it is suggested that joint educational working groups be formed between Iran and Iraq with the aim of exchanging successful experiences, particularly in the field of educational systems. This collaboration can lead to improving the quality of education, strengthening a shared cultural identity, and also utilizing innovative curriculum planning strategies that have been effective in each country.

Keywords: Education, Iran, Iraq, Comparative Study

Cite this Article: Moramazi, A., Farahbakhsh, F., & Nikpay, I. (2025). A Comparative Study of Formal Education in Iran and Iraq. *Educational Leadership Research*, 9(36), 293-320. <https://doi.org/10.22054/jrlat.2025.84248.1828>

© 2016 by Allameh Tabataba'i University Press
Publisher: Allameh Tabataba'i University Press

Introduction

Comparative studies in education have roots in the 19th century when thinkers and educators began to study and compare the educational systems of different countries. Over time, this field has gradually evolved, employing more complex methodologies (Johnson, 2021). Comparative studies in education are recognized as one of the most important tools for understanding and improving educational systems globally. By providing the possibility of comparing and analyzing different educational systems, this approach helps educational specialists and policymakers to gain a deeper understanding of the successful and unsuccessful experiences of other countries, and to offer more effective solutions for improving the quality of education in their own country (Smith et al., 2020). In recent decades, with the expansion of globalization and increased international communication, the importance of comparative studies in education has become increasingly apparent. Today, these studies play an important role in shaping educational policies at the national and international levels (Brown & Davis, 2022). One of the important theoretical frameworks in this field is the Mark Bray model (1995) or the comparative cube of Bereday and Thomas, which provides three axes for systematic analysis: levels of analysis, thematic dimensions of education, and groups or units of comparison. Education, as a fundamental pillar of social and economic development of any country, is of particular importance in developing countries. Education creates human capital in countries. This human capital, in combination with physical capital, financial resources, and natural resources, leads to production and prosperity in the country (Barbari et al., 2017). Therefore, a comparative study of the educational systems of Iran and Iraq, despite cultural, religious, and historical similarities, and differences arising from political, economic, and social conditions, can help to a deeper understanding of educational challenges and opportunities, and to make more efficient decisions for policymakers and researchers.

Research Questions

- What are the similarities and differences between the formal education systems of Iran and Iraq?
- What factors influence the performance of the education systems in both countries?

- What challenges exist for the development of education in both countries?
- What solutions are proposed to improve the quality of education in both countries?

Literature Review

Barzaneh, Aslih, Orahi, and Khazami (2020) emphasize that utilizing the educational experiences of other countries can be effective in preventing the repetition of similar errors, improving policymaking, and resolving shared issues and problems. These researchers, with a practical view of comparative studies, consider them a strategic tool for learning from other successful systems, provided that the comparative analysis is accompanied by contextual understanding and creative adaptation (Roodi, 2023). Comparative analysis of educational indicators shows that Iran ranks seventh among its neighbors, with significant strengths, while the Iraqi education system faces challenges, especially in the areas of resource allocation and educational outcomes. This study, conducted by Madandar Arani et al., aimed to compare the position of the formal education system of the Islamic Republic of Iran with neighboring countries based on educational indicators and examined six key indicators, including student demographics and financial resources, which are vital for assessing educational effectiveness (Madandar Arani et al., 2019). International assessments also indicate fluctuations in the position of Iran's education system. For example, in reports published by the Legatum Institute, Iran's education ranking at the global level has declined, from 57th in the period 2012-2014 to 71st in 2016 (Legatum, 2016; as cited in Madandar Arani et al., 2019). The differences in educational approaches between Iran and Iraq can be attributed to their unique cultural and historical contexts. Guterman discusses how social culture influences management styles and educational practices and suggests that historical factors, such as colonialism and religious influences, play an important role in shaping education systems. This perspective is essential for understanding the underlying reasons for the observed inequalities in educational outcomes.

Methodology

This research is a qualitative comparative study aimed at comparatively studying the formal education system in Iran and Iraq. The strategy for

selecting countries in this study is based on "difference in social systems and similarity in the output of the educational system." To collect data, a library (documentary) method was used, including reviewing domestic and international databases and articles related to the research topic. The research population includes all documents, resources, and records related to the formal education system of Iran and Iraq, which have been examined in the form of a comprehensive and purposeful study. Since the research is based on documentary analysis, no sampling was performed, and the entire population was studied. Data analysis was performed based on George Bereday's model, which is a valid tool in the comparative analysis of educational systems and allows for a multi-layered examination of educational differences and similarities in various structural, content, managerial, and cultural dimensions (Bray & Thomas, 1995). The goal was to expand our knowledge in the field of educational systems and provide a deeper insight into formal education in the selected countries. Considering the qualitative and documentary nature of the research, no statistical software was used. This study falls into the category of applied research because its findings can be used in educational policymaking, curriculum design, and the development of regional cooperation between countries.

Results and Discussion

Despite sharing historical and cultural commonalities, the educational systems of Iran and Iraq exhibit significant differences in various dimensions. In other words, the findings of this comparative study revealed that the educational systems of Iran and Iraq have differences and similarities in twelve key areas, which will be discussed further. From the perspective of historical and political developments, the Islamic Revolution of Iran in 1979 led to profound transformations and a greater focus on religious education (Ekrami, 2022), while the Iraqi educational system after 2003 has grappled with severe security and social crises (Challenges of the Iraqi Education System after 2003, 2022). In the area of investment and financial resource allocation, Iran dedicates a considerable portion of its budget to education (Bronk & Imani, 2022), whereas Iraq faces a budget deficit in this sector, leading to reduced infrastructure quality and teacher shortages (Iranian Journal of Comparative Education, 2021). Both countries follow centralized systems, but this centralization in Iran has led to greater coherence in

policymaking (Analysis of the Structure of the Iranian Educational System, 2020), while in Iraq, the educational structure is less efficient due to the influence of partisan competition and political instability (Al-Ali, 2015).

Regarding the quality of education, Iran has shown better performance and efforts have been made to improve quality (Education in the Age of Globalization, 2021), but Iraq faces challenges such as high dropout and failure rates due to widespread instability (The Role of Culture in Educational Systems, 2022). Cultural and ethnic diversity in Iraq poses a significant challenge in designing indigenous educational programs, while in Iran, the focus on Islamic values sometimes hinders responsiveness to this diversity (Educational Policymaking, 2023). The quality of teachers and teaching methods in both countries faces a shortage of specialists in deprived areas, but Iraq faces a more severe crisis due to teacher migration (Al-Shamary, 2016). Also, the language of instruction in Iran is Persian, while in Iraq, Arabic is the official language of education. Access to education in Iran is affected by poverty and centralization (UNESCO, 2018), while in Iraq, security and infrastructure challenges have limited this access (UNICEF, 2015). The role of family and society, as well as the impact of war and sanctions, are also important factors that have affected students' attitudes towards education and the weakening of the educational systems in both countries, respectively (Al-Jaberi, 2017; National Study of Education Quality, 1395; Al-Tamimi, 2014). Finally, educational technology in both countries faces limitations (Mohammadi et al., 1395; Al-Ani, 2012).

Conclusion

Overall, education, as a main pillar of any system, is planned and implemented based on the country's domestic policies. This process, along with the education of children, will be carried out with regard to creating constructive changes for the future of the country. Therefore, an efficient educational system and its implementation in various schools will help to achieve this goal. Furthermore, students are known as the future builders and assets of a country. For this reason, their education is of particular importance, because the education organization is one of the most important internal organizations of any country. Consequently, according to this research, it was found that the educational quality of Iranian schools is generally better than that of

Iraq, but both countries face challenges. Despite greater investment, Iran still needs fundamental reforms to improve the quality of education. Iraq also needs immediate attention to infrastructure and financial resources to rebuild its education system. On the other hand, the exchange of experiences and educational collaborations between these two countries can provide a suitable platform for the development of scientific, technical, and cultural capacities.

مطالعه تطبیقی آموزش و پرورش رسمی ایران و عراق

علی مرمضی *

نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشگاه

لرستان، خرم‌آباد، ایران. رایانامه: ali.moramazi71@gmail.com

سعید فرحبخش

دانشیار مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران. رایانامه:

Farahbakhsh.s@lu.ac.ir

ایرج نیک‌پی

دانشیار مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران. رایانامه:

nikpay.i@lu.ac.ir

چکیده

مطالعات تطبیقی آموزش و پرورش، به‌عنوان یکی از شاخه‌های مهم در حوزه علوم تربیتی، به بررسی و مقایسه نظام‌های آموزشی مختلف در جوامع متفاوت می‌پردازد. هدف پژوهش حاضر، مطالعه تطبیقی آموزش و پرورش رسمی ایران و عراق است. روش پژوهش، تطبیقی کیفی بوده و استراتژی انتخاب کشورها، «تفاوت در نظام‌های اجتماعی و تشابه در برون‌داد نظام آموزشی» بوده است. در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها از روش کتابخانه‌ای (اسنادی)، پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی و بین‌المللی و مقالات مرتبط با موضوع پژوهش استفاده شده و تحلیل داده‌ها بر اساس الگوی بردی انجام شده است. جامعه پژوهش شامل نظام‌های آموزش رسمی ایران و عراق است. یافته‌ها نشان می‌دهند که آموزش و پرورش رسمی در ایران و عراق از نظر ساختار نظام آموزشی، محتوای درسی، نقش دولت، توجه به فرهنگ و ارزش‌ها، شیوه برنامه‌ریزی درسی و اهداف تربیتی، تفاوت‌ها و شباهت‌هایی دارد. این تفاوت‌ها عمدتاً به ساختار سیاسی، بافت فرهنگی و رویکردهای کلان هر کشور در سیاست‌گذاری آموزشی بازمی‌گردد. در نتیجه بر اساس یافته‌های پژوهش، باتوجه به اشتراکات فرهنگی، زبانی و منطقه‌ای دو کشور و درعین حال تفاوت‌های ساختاری در نظام آموزشی، پیشنهاد می‌شود کارگروه‌های مشترک آموزشی بین ایران و عراق باهدف تبادل تجربیات موفق، به‌ویژه در حوزه نظام‌های آموزشی تشکیل شوند. این همکاری می‌تواند به ارتقای کیفیت آموزش، تقویت هویت فرهنگی مشترک، و همچنین استفاده از راهبردهای نوین برنامه‌ریزی درسی که در هر کشور اثربخش بوده، منجر شود.

کلیدواژه‌ها: آموزش و پرورش، ایران، عراق، مطالعات تطبیقی

استناد به این مقاله: مرمضی، علی، فرحبخش، سعید، و نیک‌پی، ایرج. (۱۴۰۴). مطالعه تطبیقی آموزش و پرورش رسمی ایران و عراق. پژوهش‌های رهبری آموزشی، ۹(۳۶)، ۲۹۳-۳۲۰. <https://doi.org/10.22054/jrlat.2025.84248.1828>

© ۲۰۱۶ دانشگاه علامه طباطبائی

ناشر: دانشگاه علامه طباطبائی

مقدمه

مطالعات تطبیقی در آموزش و پرورش ریشه در قرن ۱۹ میلادی دارد، زمانی که متفکران و مربیان شروع به مطالعه و مقایسه سیستم‌های آموزشی کشورهای مختلف کردند. با گذشت زمان، این حوزه به تدریج تکامل یافته و روش‌شناسی‌های پیچیده‌تری را به کار گرفته است (Johnson, 2021). مطالعات تطبیقی در حوزه آموزش و پرورش به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای شناخت و بهبود نظام‌های آموزشی در سطح جهانی شناخته می‌شود. این رویکرد با فراهم آوردن امکان مقایسه و تحلیل سیستم‌های آموزشی مختلف، به متخصصان و سیاست‌گذاران آموزشی کمک می‌کند تا با درک عمیق‌تر از تجربیات موفق و ناموفق سایر کشورها، راهکارهای مؤثرتری برای ارتقای کیفیت آموزش در کشور خود ارائه دهند (Smith et al., 2020). در دهه‌های اخیر، با گسترش جهانی‌شدن و افزایش ارتباطات بین‌المللی، اهمیت مطالعات تطبیقی در آموزش و پرورش بیش‌ازپیش آشکار شده است. امروزه، این مطالعات نقش مهمی در شکل‌دهی به سیاست‌های آموزشی در سطح ملی و بین‌المللی ایفا می‌کنند (Brown & Davis, 2022). آموزش تطبیقی روش‌های مختلفی را برای تجزیه و تحلیل سیستم‌های آموزشی استفاده می‌کند. خاکپور بر اهمیت رویکردهای کیفی و کمی تأکید دارد و نیاز به جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل دقیق داده‌ها برای اطمینان از روایی و پایایی یافته‌ها را برجسته می‌کند. این تنوع روش‌شناختی امکان درک جامع از شیوه‌های آموزشی در زمینه‌های مختلف را فراهم می‌کند (Khakpour, 2013).

مطالعات تطبیقی در آموزش و پرورش از جنبه‌های مختلفی حائز اهمیت است: ۱. شناسایی بهترین شیوه‌ها: این مطالعات امکان شناسایی و الگوبرداری از بهترین شیوه‌های آموزشی در سطح جهانی را فراهم می‌آورد. به عنوان مثال، موفقیت کشورهایمانند فنلاند در آزمون‌های بین‌المللی PISA، توجه بسیاری از کشورها را به سیستم آموزشی این کشور جلب کرده است (Lee et al., 2023). ۲. ارزیابی عملکرد: با مقایسه عملکرد نظام‌های آموزشی مختلف، امکان ارزیابی دقیق‌تر عملکرد نظام آموزشی داخلی فراهم می‌شود. این امر به شناسایی نقاط قوت و ضعف و تعیین اولویت‌های بهبود کمک می‌کند (Wilson, 2020). ۳. نوآوری آموزشی: مطالعات تطبیقی می‌تواند منبع الهام برای نوآوری‌های آموزشی باشد. آشنایی با رویکردهای نوآورانه در سایر کشورها می‌تواند ایده‌های جدیدی را برای بهبود آموزش ارائه دهد (Garcia & Lopez, 2021). ۴. سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد: این مطالعات، شواهد

و داده‌های لازم برای سیاست‌گذاری‌های آموزشی مؤثر را فراهم می‌کند. سیاست‌گذاران می‌توانند با استفاده از این اطلاعات، تصمیمات آگاهانه‌تری اتخاذ کنند (Taylor, 2022).

۵. درک تأثیر عوامل فرهنگی و اجتماعی: مطالعات تطبیقی به درک بهتر تأثیر عوامل فرهنگی و اجتماعی بر آموزش کمک می‌کند. این امر به ویژه در جوامع چندفرهنگی اهمیت دارد (Chen & Kim, 2023)؛ بنابراین مطالعات تطبیقی در آموزش و پرورش، ابزاری قدرتمند برای بهبود و ارتقای نظام‌های آموزشی است. این مطالعات با فراهم آوردن امکان مقایسه و یادگیری از تجربیات سایر کشورها، می‌تواند به توسعه و بهبود سیاست‌های آموزشی کمک کند. با این حال، توجه به چالش‌ها و محدودیت‌های این نوع مطالعات نیز ضروری است تا بتوان از نتایج آن‌ها به نحو مؤثرتری در جهت ارتقای کیفیت آموزش بهره برد (Patel & Nguyen, 2022). در آینده، انتظار می‌رود که با پیشرفت فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، امکان انجام مطالعات تطبیقی دقیق‌تر و جامع‌تر فراهم شود. همچنین، توجه بیشتر به رویکردهای بین‌رشته‌ای و ترکیبی در مطالعات تطبیقی می‌تواند به درک عمیق‌تر از پیچیدگی‌های نظام‌های آموزشی کمک کند (Roberts, 2021; Lewis & Yamamoto, 2023).

در مطالعات تطبیقی آموزش و پرورش، بهره‌گیری از چارچوب‌های نظری معتبر، به تحلیل منسجم و هدفمند نظام‌های آموزشی در کشورها کمک می‌کند. یکی از الگوهای نظری پرکاربرد و پذیرفته‌شده در این حوزه، الگوی مارک بری^۱ معروف به مکعب تطبیقی بردی و توماس^۲ یا به عبارتی الگوی جرج بردی است که در سال ۱۹۹۵ ارائه شده است. این الگو یک چارچوب تحلیلی سه‌بعدی برای مقایسه نظام‌های آموزشی ارائه می‌دهد که شامل سه محور است: ۱. سطوح تحلیل^۳: شامل کلاس درس، مدرسه، منطقه، ملی و فراملی است. ۲. ابعاد موضوعی آموزش و پرورش^۴: مانند ساختار نظام آموزشی، محتوای برنامه درسی، مدیریت و رهبری، منابع انسانی، سیاست‌های آموزشی، تأمین مالی، و ارزیابی. ۳. گروه‌ها یا واحدهای مقایسه^۵: شامل کشورها، مناطق، گروه‌های زبانی، قومیتی، اقتصادی، و جنسیتی است. با استفاده از این الگو، امکان بررسی چندلایه‌ای و نظام‌مند نظام‌های آموزشی فراهم می‌شود؛ به گونه‌ای که پژوهشگر می‌تواند هم‌زمان به سطوح مختلف آموزش، ابعاد محتوایی،

1. Mark Bray

2. Bray & Thomas Cube

3. levels or locations

4. aspects of education

5. categories of comparison

و زمینه‌های اجتماعی فرهنگی توجه کند (Bray & Thomas, 1995). در پژوهش حاضر، از این الگو به منظور سازمان‌دهی مفاهیم نظری و همچنین تحلیل داده‌های حاصل از بررسی تطبیقی نظام آموزش و پرورش رسمی ایران و عراق استفاده شده است. این الگو با فراهم کردن ساختاری انعطاف‌پذیر، به فهم تفاوت‌ها و شباهت‌های موجود در نظام‌های آموزشی کشورها بر مبنای شرایط فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی آن‌ها کمک می‌کند و از این جهت، انتخابی مناسب برای تحلیل تطبیقی در مطالعات آموزش و پرورش به شمار می‌رود.

آموزش و پرورش به عنوان یکی از ارکان اساسی توسعه اجتماعی و اقتصادی هر کشور، به ویژه در کشورهای در حال توسعه، اهمیت بسزایی دارد. آموزش و پرورش باعث ایجاد سرمایه انسانی در کشورها می‌شود. این سرمایه انسانی در ترکیب با سرمایه‌های فیزیکی، منابع مالی و منابع طبیعی تولید و شکوفایی در کشور را در پی دارد (بربری و همکاران، ۱۳۹۶). از آنجایی که آموزش و پرورش یکی از مهم‌ترین عوامل توسعه پایدار و پیشرفت جوامع محسوب می‌شود، مطالعه تطبیقی نظام‌های آموزشی ایران و عراق به عنوان دو کشور همسایه با تاریخ و فرهنگ مشترک، می‌تواند به درک عمیق‌تری از چالش‌ها و فرصت‌های موجود در حوزه آموزش و پرورش کمک کند. این دو کشور با وجود شباهت‌های فرهنگی، مذهبی و تاریخی، در زمینه نظام آموزشی خود، تفاوت‌های قابل توجهی دارند که ناشی از شرایط سیاسی، اقتصادی و اجتماعی خاص هر کشور است. همچنین به سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزشی هر دو کشور کمک کند تا با آگاهی از تجربیات یکدیگر، تصمیمات بهتر و کارآمدتری اتخاذ کنند. علاوه بر این، این مطالعه می‌تواند به پژوهشگران و دانشجویان حوزه آموزش و پرورش نیز در درک بهتر فرآیندهای آموزشی و عوامل مؤثر بر آن کمک شایانی کند. در این پژوهش، به بررسی جامع و مقایسه نظام آموزش و پرورش رسمی و نظام‌های آموزشی ایران و عراق پرداخته می‌شود.

نظام آموزش و پرورش کشور ایران: ایران، کشوری پهناور در غرب آسیا و منطقه خاورمیانه است. این سرزمین با تاریخی طولانی و تمدنی غنی، میزبان تمدن‌های کهن بسیاری بوده است. این کشور با مساحتی بالغ بر ۱۶۴۸۱۹۵ کیلومتر مربع، هفدهمین کشور پهناور جهان است و از شمال به دریای خزر و کشورهای همسایه، از غرب به ترکیه و عراق، از شرق به افغانستان و پاکستان و از جنوب به خلیج فارس و دریای عمان محدود می‌شود. ایران با بیش

از ۸۰ میلیون نفر جمعیت، یکی از پرجمعیت‌ترین کشورهای منطقه است. تهران پایتخت و بزرگ‌ترین شهر آن است. به دلیل وسعت زیاد، ایران دارای آب‌وهوای متنوعی است. از مناطق گرم و خشک کویر لوت تا مناطق سردسیر کوهستانی مانند البرز و زاگرس را می‌توان در این کشور یافت. زبان رسمی ایران، فارسی است و دین رسمی اسلام (مذهب شیعه) است. با این حال، اقلیت‌های مذهبی مانند زرتشتیان، مسیحیان و یهودیان نیز در ایران زندگی می‌کنند. ایران کشوری چندفرهنگی و چندقومی است و دارای آثار تاریخی و فرهنگی ارزشمندی است که آن را به یکی از مقاصد مهم گردشگری در جهان تبدیل کرده است. واحد پول این کشور ریال است و با علامت اختصاری IRR^۱ در معاملات جهانی نشان داده می‌شود.

نظام آموزش و پرورش رسمی ایران مجموعه‌ای ساخت‌یافته از قوانین، مقررات، نهادها و برنامه‌هایی است که باهدف پرورش نیروی انسانی متخصص، متعهد و کارآمد برای توسعه همه‌جانبه کشور طراحی شده و تحت نظارت وزارت آموزش و پرورش اداره می‌شود. نظام آموزشی ایران، مبتنی بر اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، آموزش رایگان را تا پایان دوره متوسطه برای تمامی شهروندان تضمین می‌کند و شامل چهار دوره اصلی پیش‌دبستانی (اختیاری)، ابتدایی (۶ سال)، متوسطه اول (۳ سال) و متوسطه دوم (۳ سال) است. برنامه درسی ملی، که توسط سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی تدوین می‌شود، بر اساس رویکرد تلفیقی و با هدف پرورش مهارت‌های شناختی، عاطفی و مهارتی دانش‌آموزان طراحی شده است. نظام آموزشی ایران تحت تأثیر سیاست‌های دولتی و ایدئولوژی اسلامی قرار دارد. آموزش در ایران به‌طور عمده متمرکز است و برنامه‌های درسی به‌صورت سراسری طراحی می‌شوند. این رویکرد، منجر به نادیده گرفتن نیازهای محلی و تنوع فرهنگی در کشور شده است. بر اساس گزارش‌ها، محتوای آموزشی در ایران بیشتر حالت ابلاغی و تجویزی دارد که باعث می‌شود تفاوت‌های فردی و اقلیمی نادیده گرفته شوند (اکرامی، ۱۴۰۱). از چالش‌های نظام آموزشی کشور ایران می‌توان به این موارد اشاره نمود: الف. تمرکزگرایی: برنامه‌ریزی متمرکز منجر به نادیده گرفتن نیازهای محلی می‌شود (صلاحی و بهادری جهرمی، ۱۳۹۱). ب. کیفیت آموزش: کیفیت آموزش در برخی مناطق به دلیل عدم تطابق با نیازهای محلی پایین است (صابریان و صابریان، ۱۳۹۸).

1. Internal Rate of Return

سنوات تحصیلی دانش‌آموزان در نظام آموزش و پرورش رسمی ایران، ۱۲ پایه‌ای است که شامل دو بخش (مقطع) کلی است: مقطع ابتدایی (شامل پایه‌های اول تا ششم) و مقطع متوسطه (شامل پایه‌های هفتم تا دوازدهم). همچنین زیر پایه‌های هر مقطع تحصیلی به دو دوره تقسیم می‌شوند: مقطع ابتدایی (دوره اول شامل پایه‌های ۱ تا ۳ و دوره دوم شامل پایه‌های ۴ تا ۶) و مقطع متوسطه (دوره اول شامل پایه‌های ۷ تا ۹ و دوره دوم شامل پایه‌های ۱۰ تا ۱۲). روال آموزش کودکان در ایران به این صورت هست که بعد از آموزش‌ها و کسب مهارت‌های اجتماعی در مهدکودک‌ها، به دوره‌ی پیش‌دبستانی منتقل می‌شوند. البته شرکت در مهدکودک به هیچ‌عنوان اجباری نیست. آموزش پیش‌دبستانی هم جزو آموزش‌های رسمی، ولی غیراجباری است؛ یعنی محتوای کتاب‌ها و آموزش‌های پیش‌دبستانی توسط وزارت آموزش و پرورش به رسمیت شناخته شده است. با این حال، هیچ اجباری برای شرکت در پیش‌دبستانی وجود ندارد. در روند آموزشی جدید، این مقطع، به دو دوره‌ی: «پیش‌دبستانی ۱» و «پیش‌دبستانی ۲» تقسیم‌بندی شده است. پیش‌دبستانی ۱، به‌نوعی ادامه‌ی آموزش‌های مهدکودک است و دانش‌آموزان ۴ و ۵ ساله می‌توانند در این مقاطع تحصیلی ثبت‌نام کنند.

در قانون اساسی، دوره ابتدایی به‌عنوان اولین دوره تحصیلی رسمی و جدی و مدت آن شش سال ذکر شده است. در این مقطع علاوه بر شبیه‌سازی محیط خانه، فرآیند آموزش را همراه با بازی و ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان صورت می‌گیرد. همچنین در تمام نظام‌های آموزشی جهان مقطع ابتدایی، مهم‌ترین دوره آموزشی بشمار می‌آید؛ زیرا خشت خام شخصیت و ظرف فکری کودک در این دوران شکل می‌گیرد. سپس وارد مقطع متوسطه اول می‌شوند. مقطع دوره اول متوسطه، یک دوره سه‌ساله بین دوره ابتدایی و به‌عنوان پلی برای ورود به مقطع حساس متوسطه دوم است. دروس و مباحث آموزشی در این مقطع بر پایه اهداف اعتقادی، اخلاقی، اجتماعی، فرهنگی، علمی-آموزشی، زیستی، سیاسی و اقتصادی بنا نهاده شده‌اند. دانش‌آموزان در این سه سال با اصول اصلی دین آشنایی یافته و خصوصیات یک انسان بالغ و عاقل را می‌آموزند. همچنین به آن‌ها آموزش داده می‌شود که ارزش‌های اخلاقی را در برابر همه انسان‌ها رعایت کنند و به خود و دیگران احترام بگذارند. بعد از موفقیت در مقطع متوسطه اول، وارد مقطع متوسطه دوم می‌شوند و فرآیند آموزش را برای سه سال ادامه خواهند داد. دوره دوم متوسطه (پایه‌های ۱۰ تا ۱۲) باتوجه به اینکه شامل

سه سال آخر دوران تحصیل دانش آموزان در آموزش و پرورش می شود، به جهت تخصصی تر شدن سلیقه و گرایش دانش آموزان، به ۳ شاخه «نظری»، «فنی و حرفه‌ای» و «کاردانش» تقسیم شده و در این مقطع باید انتخاب رشته انجام بدهند. از جمله اهداف این مقاطع (متوسطه اول و دوم) در ایران ارتقاء دانش عمومی و فرهنگی، شناسایی شایستگی های دانش آموزان و هدایت آنان به رشته تحصیلی موردنظر، آمادگی جهت ورود به دانشگاه ها است. در حال حاضر تعداد دانش آموزان دوره ابتدایی حدود ۹ میلیون و ۲۰۰ هزار نفر، دوره متوسطه اول حدود ۳ میلیون و ۸۰۰ هزار نفر و متوسطه دوم حدود ۲ میلیون و ۹۰۰ هزار نفر است. به عبارتی این آمار تعداد دانش آموزانی که در مدارس دولتی تحصیل می کنند، را نشان می دهد. همچنین ۲ و نیم میلیون دانش آموز کشور نیز در ۱۸ هزار مدرسه غیردولتی تحصیل می کنند. سال تحصیلی از ماه مهر آغاز و تا پایان ماه خرداد ادامه میابد. سیستم نمره دهی و ارزیابی ایران در مقاطع متوسطه (متوسطه اول و دوم) عددی و در مقطع ابتدایی توصیفی (خیلی خوب، خوب، قابل قبول، نیاز به تلاش بیشتر) است.

نظام آموزش و پرورش کشور عراق: عراق کشوری خاورمیانه‌ای در جنوب غربی آسیا است که اقوام مختلفی از جمله قوم عرب، کرد، ترکمن، آشوری، ارمنی، ایزدی در این کشور زندگی می کنند. این کشور با مساحتی ۴۳۷۰۷۲ کیلومتر مربع، رتبه ۱۵۸ ام کشور پهناور جهان است و از شمال با ترکیه، از شرق با ایران، از جنوب شرقی با خلیج فارس و کویت، از جنوب با عربستان سعودی، از جنوب غربی با کشور اردن و از غرب با کشور سوریه همسایه و هم مرز است. این کشور با بیش از ۴۶ میلیون نفر جمعیت، سی و پنجمین کشور پرجمعیت جهان است. اکثریت جمعیت این کشور مسلمان هستند و سایر ادیان به رسمیت شناخته شده در این کشور شامل مسیحیت، یزیدی، یارسانی و زرتشتی هستند. زبان های عربی و کردی به عنوان زبان رسمی عراق شناخته می شوند و علاوه بر این دو زبان، زبان های ترکی و آرامی نیز توسط ترکمن ها و آشوری های عراق تکلم می شوند. بغداد پایتخت عراق و مرکز سیاسی این کشور است. این شهر بر روی رودخانه دجله در نزدیکی خرابه های شهر بابل و تیسفون پایتخت ایران ساسانی قرار دارد. واحد پول این کشور دینار است که به اختصار IQD نامیده می شود.

نظام آموزش و پرورش رسمی عراق، یک ساختار آموزشی جامع و پیچیده و دوازده ساله است که از سن شش سالگی آغاز می‌شود. این نظام شامل شش سال آموزش ابتدایی اجباری و شش سال آموزش متوسطه است. زبان‌های آموزشی عمدتاً عربی و انگلیسی هستند. پس از اتمام دوره متوسطه، دانش‌آموزان با شرکت در آزمون ورودی می‌توانند وارد دانشگاه شوند. نظام آموزشی عراق نیز تحت تأثیر تحولات سیاسی و اجتماعی قرار دارد. پس از جنگ‌ها و بحران‌ها، تلاش‌هایی برای بهبود کیفیت آموزش و گسترش دسترسی به آن صورت گرفته است. سیستم آموزشی عراق به تدریج به سمت تمرکززدایی حرکت می‌کند، اما هنوز هم با مشکلاتی مانند کمبود منابع مالی و زیرساخت‌ها مواجه است (برونک و ایمانی، ۱۴۰۱). از چالش‌های نظام آموزشی کشور عراق می‌توان به این موارد اشاره نمود: الف. کمبود منابع: بسیاری از مدارس در عراق با کمبود منابع مالی و انسانی مواجه‌اند (Iranian Journal of Comparative Education, 2021). ب. تأثیرات سیاسی: تحولات سیاسی مستمر بر کیفیت آموزش تأثیر منفی گذاشته است (Analysis of the Structure of the Iranian Educational System, 2020).

چرخه رسمی آموزش در عراق ۱۲ سال است که ۶ سال از آن در مقطع ابتدایی سپری می‌شود، ۳ سال تحصیلات متوسطه مقدماتی و ۳ سال دیگر نیز شامل تحصیل در دوره‌های متوسطه پیشرفته می‌شود. دو وزارتخانه در کشور عراق مسئولیت سیستم آموزشی عراق را به عهده دارند. وزارت آموزش و پرورش که مسئول برگزاری و مدیریت دوره‌های پیش‌دبستانی، ابتدایی و متوسطه است و وزارت آموزش عالی و تحقیقات علمی که مسئول تمام مقاطع دانشگاهی و دوره‌های پس از دوره متوسطه است. وزارت آموزش و پرورش فدرال و وزارت آموزش عالی و تحقیقات علمی در بغداد از جمله ارگان‌های اداری هستند که مسئولیت نظارت بر آموزش و پرورش در تمام استان‌های عراق به جز اقلیم کردستان را به عهده دارند. وظایف این دو وزارتخانه شامل تنظیم بودجه، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، تضمین کیفیت، انتصاب کارکنان، تعیین شرایط پذیرش، اجرای امتحانات سراسری در کشور و تدوین برنامه‌های درسی و آموزشی است. اقلیم کردستان شامل استان‌های سلیمانیه، اربیل و دهوک است. آموزش و پرورش دولت خودمختار اقلیم کردستان (KRG)^۱ توسط وزارت آموزش و پرورش کردستان و وزارت آموزش عالی و تحقیقات علمی این بخش اداره

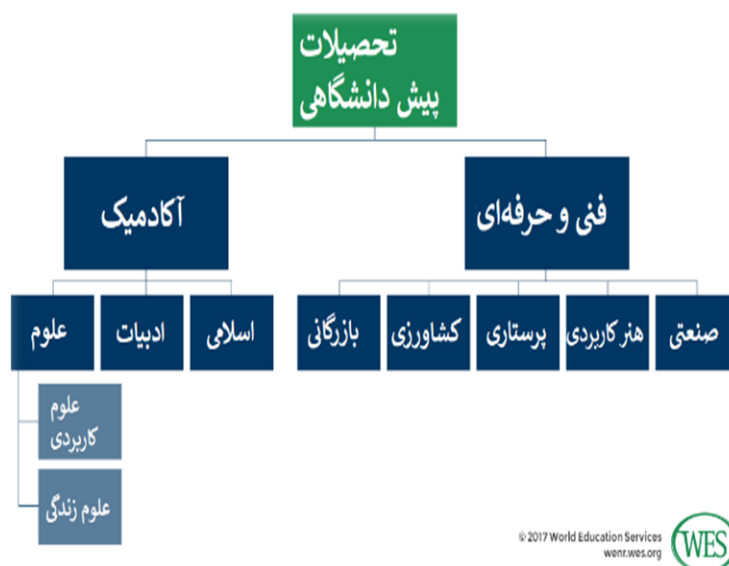
1. Kurdistan Regional Government

می‌شود. ساختار اساسی سیستم آموزش و پرورش اقلیم کردستان شبیه به دولت مرکزی عراق است، اما در بخش‌هایی دارای تفاوت‌هایی نیز هست. برای مثال آموزش اجباری در کردستان عراق تا کلاس نهم است، اما در دولت مرکزی تحصیلات اجباری تنها تا کلاس ششم ابتدایی ادامه دارد. دامنه و محتوای موضوعات مورد مطالعه در دوره ابتدایی و متوسطه کمی متفاوت است و زبان تدریس در اکثر مراکز آموزشی کردی است.

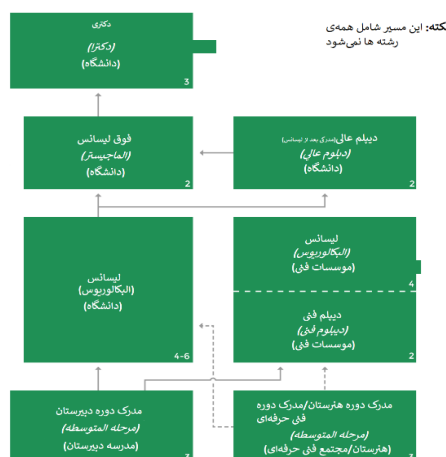
مقاطع تحصیلی در عراق علاوه بر دو سال پیش دبستانی که غیر اجباری است، شامل مقطع ابتدایی و متوسطه است. کلیه خدمات آموزشی ارائه شده در مقاطع ابتدایی و متوسطه در کشور عراق رایگان است. وزارت آموزش و پرورش بر معلمان و برنامه‌های درسی نظارت دارد و برنامه‌های مدارس را تدوین می‌کند. آموزش ابتدایی در عراق ۶ سال طول می‌کشد و دانش‌آموزان در سن ۶ سالگی، پس از یک دوره پیش دبستانی ۲ ساله غیر اجباری برای کلاس اول ثبت‌نام می‌کنند. دانش‌آموزان در پایان کلاس ششم پس از قبولی در امتحان ملی که توسط وزارت آموزش و پرورش برگزار می‌شود، مدرک فارغ التحصیلی دوره ابتدایی «شهادة الابتدائية» را دریافت می‌کنند. سال تحصیلی شامل دو ترم ۱۶ هفته‌ای است و وزارت آموزش و پرورش حداقل آموزش را ۳۰ ساعت در هفته تعیین کرده است. دانش‌آموزان به مدت ۶ روز در هفته، از روز شنبه تا پنجشنبه در مدرسه حاضر می‌شوند و به‌طور متوسط، روزانه ۵ ساعت آموزش می‌بینند. در اقلیم کردستان، زبان کردی بخشی از برنامه درسی است و سایر زبان‌های اقلیت در صورت امکان تدریس می‌شوند. دانش‌آموزان برای قبولی در پایان هر دوره علاوه بر امتحانات نهایی پایان سال باید در امتحانات کتبی و شفاهی طول‌ترم نیز نمرات قابل قبول دریافت کنند. نمره دهی در مقطع ابتدایی در چهار سال اول بین صفر تا ده تقسیم‌بندی می‌شود که کسب نمره پنج به بالا نمره قبولی محسوب می‌شود اما در دو سال آخر مقطع ابتدایی نمرات در بازه صفر تا صد تقسیم‌بندی می‌شوند که کسب نمره ۵۰ یا بالاتر نمره قبولی محسوب می‌شود. برای ورود به دوره متوسطه به گواهی فارغ التحصیلی دوره ابتدایی نیاز است. آموزش متوسطه ۶ سال زمان می‌برد و افراد از سن ۱۲ تا ۱۸ سال در این دوره آموزش می‌بینند؛ بنابراین سال هفتم تا نهم خود را پشت سر می‌گذارند. پس از اتمام پایه نهم، دانش‌آموزان برای ورود به سال دهم در آزمون ملی شرکت می‌کنند. پس از قبولی در این آزمون، گواهی مرحله میانی «شهادة المتوسطة» یا «شهادة البكالوريا المتوسطة» را دریافت نموده و می‌توانند وارد یک مدرسه متوسطه عمومی یا حرفه‌ای شوند. در سیستم

آموزشی عراق دو دسته مدارس متوسطه (عمومی و حرفه‌ای) وجود دارد. مدارس عمومی آموزش جامعی در رشته‌های علوم انسانی ریاضیات و علوم زیستی در مسیر علمی نظری ارائه می‌دهند؛ اما مدارس فنی حرفه‌ای یا همان متوسطه حرفه‌ای دارای سه شاخه از رشته‌های کشاورزی، صنعتی و بازرگانی هستند. برای تکمیل دوره متوسطه و دریافت گواهی پایان دوره، هر دانش‌آموز باید در آزمون پایانی شرکت کند. اگر دانش‌آموزی در اولین امتحان موفق به قبولی نشد، می‌تواند یک سال دیگر به مدرسه برود و دوباره امتحان دهد. اگر دانش‌آموزی برای بار دوم نیز در امتحان قبول نشود، واجد شرایط حضور در هیچ دانشگاه یا مدرسه دیگری نیست. در حال حاضر بیش از ۱۳ میلیون دانش‌آموز عراقی در این کشور مشغول به تحصیل هستند و حدود ۲,۳ میلیون کودک عراقی در سن مدرسه از تحصیل محروم هستند.

شکل ۱. مسیر تحصیلات دوره پایانی دبیرستان در عراق

شکل ۲. مسیر تحصیلات در عراق

برزانه، اسلیح، اوراهی و خزامی^۱ (۲۰۲۰) بر این نکته تأکید دارند که استفاده از تجربیات آموزشی سایر کشورها می‌تواند در پیشگیری از تکرار خطاهای مشابه، بهبود سیاست‌گذاری‌ها و حل مسائل و مشکلات مشترک مؤثر واقع شود. این پژوهشگران با نگاهی کاربردی به مطالعات تطبیقی، آن‌ها را ابزاری راهبردی برای یادگیری از دیگر نظام‌های موفق می‌دانند، مشروط بر آنکه تحلیل تطبیقی با درک زمینه‌ای و اقتباس خلاقانه همراه باشد (Roodi, 2023). تحلیل تطبیقی شاخص‌های آموزشی نشان می‌دهد که ایران در رتبه هفتم در بین همسایگان خود، با نقاط قوت قابل توجهی است، در مقابل، سیستم آموزشی عراق با چالش‌هایی مواجه است به‌ویژه در زمینه تخصیص منابع و نتایج آموزشی. این مطالعه توسط معدن‌دارآرانی و همکاران^۲، باهدف تطبیق جایگاه نظام آموزش رسمی جمهوری اسلامی ایران با کشورهای همسایه با توجه به نشانگرهای آموزشی انجام شده، و به بررسی دقیق شش شاخص کلیدی از جمله جمعیت‌شناسی دانشجویان و منابع مالی است که برای ارزیابی اثربخشی آموزشی حیاتی هستند، پرداخته شد (Madandar Arani et al., 2019).

1. Barzane, Essalih, Ourahay, and Khzami

2. Madandar Arani et al

ارزیابی‌های بین‌المللی نیز نشان‌دهنده نوسان در جایگاه نظام آموزشی ایران است. به‌عنوان مثال، در گزارش‌های منتشر شده توسط مؤسسه لگاتوم^۱، رتبه آموزش ایران در سطح جهانی با کاهش مواجه بوده است؛ به‌طوری‌که از رتبه ۵۷ در بازه زمانی ۲۰۱۲-۲۰۱۴ به رتبه ۷۱ در سال ۲۰۱۶ رسیده است (Legatum, 2016). به نقل از معدن‌دارآرانی و همکاران، ۲۰۱۹). تفاوت در شیوه‌های آموزشی ایران و عراق را می‌توان به زمینه‌های فرهنگی و تاریخی منحصر به فرد آن‌ها نسبت داد. گاترمن^۲ در مورد چگونگی تأثیر فرهنگ اجتماعی بر سبک‌های مدیریت و شیوه‌های آموزشی بحث می‌کند و پیشنهاد می‌کند که عوامل تاریخی، مانند استعمار و تأثیرات مذهبی، نقش مهمی در شکل‌دادن به سیستم‌های آموزشی ایفا می‌کنند. این دیدگاه برای درک دلایل اساسی نابرابری‌های مشاهده‌شده در نتایج آموزشی ضروری است؛ بنابراین، درحالی‌که مطالعه تطبیقی آموزش و پرورش در ایران و عراق تفاوت‌های قابل توجهی را برجسته می‌کند، اما اهمیت عوامل زمینه‌ای در شکل‌گیری شیوه‌های آموزشی را نیز تأکید می‌کند. با این حال، توجه به این نکته ضروری است که هر دو کشور با چالش‌هایی مشابه در زمینه کیفیت آموزش، دسترسی به منابع و سیاست‌های متمرکز مواجه‌اند؛ اما تفاوت‌هایی نیز وجود دارد: الف. رویکردهای فرهنگی: در ایران، تأکید بیشتری بر ارزش‌های اسلامی وجود دارد، درحالی‌که عراق تحت تأثیر تنوع قومی و مذهبی است (Challenges of the Iraqi Education System after 2003, 2022). ب. سیاست‌های آموزشی: عراق به تدریج در حال حرکت به سمت سیاست‌های غیرمتمرکزتر است، درحالی‌که ایران همچنان بر برنامه‌ریزی متمرکز تأکید دارد (The Role of Culture in Educational Systems, 2022).

هدف اصلی این پژوهش، انجام یک مطالعه تطبیقی جامع از نظام‌های آموزشی رسمی ایران و عراق است. به‌طور خاص، این پژوهش به دنبال پاسخگویی به سؤالات زیر است:

چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی بین نظام‌های آموزشی رسمی ایران و عراق وجود دارد؟

کدام عوامل بر عملکرد نظام‌های آموزشی هر دو کشور تأثیرگذار هستند؟

چه چالش‌هایی در برابر توسعه آموزش و پرورش در هر دو کشور وجود دارد؟

چه راهکارهایی برای بهبود کیفیت آموزش و پرورش در هر دو کشور پیشنهاد می‌شود؟

1. Legatum
2. Gattermann

در نتیجه آموزش و پرورش به عنوان یکی از ارکان اساسی توسعه اجتماعی و اقتصادی، نقش حیاتی در جوامع ایفا می کند. این پژوهش به مطالعه تطبیقی نظام های آموزشی ایران و عراق می پردازد؛ دو کشوری که با وجود داشتن شباهت های فرهنگی و تاریخی، در ساختار و عملکرد نظام های آموزشی خود تفاوت های قابل توجهی دارند. هدف از این مقایسه، درک عمیق تر چالش ها و فرصت های پیش روی نظام های آموزشی دو کشور و شناسایی راهکارهای مؤثر برای بهبود کیفیت آموزش است. این بررسی می تواند زمینه ساز تبادل تجربیات و اطلاعات مفید برای توسعه نظام های آموزشی در هر دو کشور باشد.

روش

این پژوهش از نوع مطالعات تطبیقی کیفی است که باهدف مطالعه تطبیقی نظام آموزش و پرورش رسمی در دو کشور ایران و عراق انجام شده است. استراتژی انتخاب کشورها در این مطالعه بر مبنای «تفاوت در نظام های اجتماعی و تشابه در برون داد نظام آموزشی» صورت گرفته است. به منظور گردآوری داده ها، از روش کتابخانه ای (اسنادی) شامل بررسی پایگاه های اطلاعاتی داخلی و بین المللی و مقالات مرتبط با موضوع پژوهش استفاده شده است. جامعه پژوهش شامل کلیه اسناد، منابع، و مدارک مربوط به نظام آموزش و پرورش رسمی ایران و عراق بوده که در قالب یک مطالعه جامع و هدفمند بررسی شده اند. از آنجا که پژوهش مبتنی بر تحلیل اسنادی است، نمونه گیری انجام نشده و کل جامعه مورد بررسی قرار گرفته است. تحلیل داده ها بر اساس الگوی جرج بردی انجام شده که ابزاری معتبر در تحلیل مقایسه ای نظام های آموزشی است و امکان بررسی چندلایه ای تفاوت ها و شباهت های آموزشی در ابعاد مختلف ساختاری، محتوایی، مدیریتی و فرهنگی را فراهم می آورد (Bray & Thomas, 1995). هدف این بود که دانش ما در زمینه نظام های آموزشی گسترش یابد و بینشی عمیق تر نسبت به آموزش و پرورش رسمی در کشورهای منتخب، فراهم شود. با توجه به ماهیت کیفی و اسنادی پژوهش، از نرم افزارهای آماری استفاده نشده است. این مطالعه در دسته پژوهش های کاربردی قرار می گیرد؛ زیرا یافته های آن می تواند در سیاست گذاری های آموزشی، طراحی برنامه های درسی و توسعه همکاری های منطقه ای میان کشورها مورد بهره برداری قرار گیرد.

یافته ها

در این بخش، یافته‌های حاصل از مطالعه تطبیقی آموزش و پرورش رسمی ایران و عراق ارائه می‌گردد. با توجه به ماهیت تطبیقی کیفی و اسنادی پژوهش، گردآوری و تحلیل اطلاعات بر اساس مطالعه تطبیقی منابع مکتوب شامل مقالات علمی مرتبط، پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی و بین‌المللی، گزارش‌های سازمان‌های بین‌المللی و اسناد رسمی انجام شده است. در این راستا، تلاش گردیده است تا با رویکردی سیستماتیک، شواهد و دیدگاه‌های مختلف در خصوص ابعاد گوناگون نظام‌های آموزشی دو کشور مورد بررسی قرار گیرد. لازم به ذکر است که در این پژوهش از نرم‌افزارهای آماری استفاده نشده است. یافته‌های حاصل از این تحلیل در دوازده موضوع فرعی دسته‌بندی و به‌منظور تسهیل در ارائه و مقایسه، در قالب جدول ۱ ارائه شده است. این دسته‌بندی به پژوهشگران و سیاست‌گذاران امکان می‌دهد تا به‌طور جامع و شفاف، وجوه اشتراک و افتراق سیستم‌های آموزشی ایران و عراق را ملاحظه نمایند.

جدول ۱. مقایسه شواهد و تفاوت‌های موجود در سیستم‌های آموزشی ایران و عراق

موضوع	ایران	عراق
تاریخچه و تحولات سیاسی	انقلاب اسلامی ۱۹۷۹ (سال ۱۳۵۷): این انقلاب نه تنها ساختار سیاسی کشور را تغییر داد، بلکه نظام آموزشی را نیز تحت تأثیر قرار داد. آموزش دینی به‌طور قابل توجهی در برنامه‌های درسی گنجانده شد و این امر منجر به تغییر محتوای آموزشی و تأکید بر ارزش‌های اسلامی شد (اکرامی، ۱۴۰۱).	حکومت بعث: در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ (سال ۱۳۴۸ و ۱۳۵۸): نظام آموزشی عراق تحت حکومت حزب بعث پیشرفت‌های قابل توجهی داشت؛ اما پس از سقوط رژیم بعث در سال ۲۰۰۳، نظام آموزشی با بحران‌های شدید امنیتی و اجتماعی مواجه شد (Challenges of the Iraqi Education System after 2003, 2022)
سرمایه‌گذاری در آموزش و پرورش	بودجه بالای آموزش: دولت ایران نسبت به آموزش و پرورش سرمایه‌گذاری بیشتری انجام می‌دهد. طبق آمارها، بودجه آموزش و پرورش در سال‌های اخیر حدود ۱۸ تا ۲۰ درصد از کل بودجه دولت را تشکیل می‌دهد (برونک و ایمانی، ۱۴۰۱). به عبارتی ایران سهم قابل توجهی از بودجه ملی را به	کمبود منابع مالی: برعکس، بودجه آموزش و پرورش عراق بسیار پایین‌تر است و تنها حدود ۵ تا ۷ درصد از کل هزینه‌های دولت را شامل می‌شود. این کمبود بودجه منجر به فرسودگی مدارس، کمبود معلمان و عدم دسترسی به منابع آموزشی شده است. (Iranian Journal of Comparative Education, 2021)

موضوع	ایران	عراق
	آموزش و پرورش اختصاص می‌دهد اما توزیع آن عادلانه نیست. (World Development Report, 2019)	به عبارتی در عراق، نوسانات شدید در سرمایه‌گذاری در آموزش به دلیل شرایط سیاسی و اقتصادی کشور وجود دارد. (UNDP, 2017)
ساختار آموزشی و سازمان‌دهی	نظام متمرکز: نظام آموزشی ایران شامل مقاطع مختلفی است که از سنین پایین شروع می‌شود. برنامه‌ریزی آموزشی به صورت متمرکز انجام می‌شود که ممکن است نیازهای محلی را نادیده بگیرد. (Analysis of the Structure of the Iranian Educational System, 2020) به عبارتی ساختار آموزشی ایران متمرکزتر است و وزارت آموزش و پرورش نظارت مستقیم بر کلیه مقاطع تحصیلی دارد (وزارت آموزش و پرورش ایران، ۱۳۹۹).	چالش‌های ساختاری: در عراق نیز نظام آموزشی شامل مقاطع مشابهی است، اما با چالش‌هایی مانند کلاس‌های شلوغ، فرسودگی زیرساخت‌ها و کمبود معلمان مواجه است. (Educational Systems: An International Comparison, 2023) به عبارتی ساختار آموزشی عراق پیچیده‌تر است و احزاب سیاسی نیز در تصمیم‌گیری‌های آموزشی نقش دارند. (Al-Ali, 2015)
کیفیت آموزش	کیفیت نسبتاً بالا: کیفیت آموزش در ایران با وجود چالش‌هایی مانند تمرکزگرایی نسبتاً بالاست. با این حال، نیاز به اصلاحات برای همخوانی با نیازهای بازار کار وجود دارد. (Education in the Age of Globalization, 2021)	کیفیت پایین‌تر: کیفیت آموزش در عراق به شدت تحت تأثیر بحران‌های امنیتی و اقتصادی قرار دارد. نرخ مردودی و ترک تحصیل بالا نشان‌دهنده مشکلات جدی در این زمینه است. (The Role of Culture in Educational Systems, 2022)
فرهنگ و ارزش‌ها	تأکید بر ارزش‌های اسلامی: نظام آموزشی ایران بیشتر بر پایه ارزش‌های اسلامی بنا شده است که بر محتوای آموزشی تأثیرگذار است. این امر ممکن است منجر به محدودیت‌هایی برای تنوع فرهنگی شود. (Educational Policymaking, 2023)	تنوع فرهنگی: عراق با تنوع قومی و مذهبی بیشتری مواجه است که باعث ایجاد چالش‌هایی در طراحی برنامه‌های آموزشی متناسب با همه گروه‌ها شده است. این تنوع فرهنگی نیازمند رویکردهای خاص برای پاسخگویی به نیازهای مختلف دانش‌آموزان است.

موضوع	ایران	عراق
کیفیت معلمان	کمبود معلم متخصص و بالانگیزه به‌ویژه در مناطق محروم وجود دارد. (Al-Shamary, 2016)	کمبود معلم متخصص و بالانگیزه به‌ویژه در مناطق محروم وجود دارد. همچنین، فرار مغزها و مهاجرت معلمان به کشورهای دیگر، بر کیفیت آموزش در عراق تأثیر گذاشته است. (Al-Shamary, 2016)
روش‌های تدریس	در ایران، روش‌های سنتی تدریس غالب است و بر حفظ مطالب و آزمون‌های پایانی تأکید می‌شود (مطالعه ملی کیفیت آموزش، ۱۳۹۵).	در عراق، تلاش‌هایی برای تلفیق روش‌های سنتی و مدرن صورت گرفته است. (Al-Khatib, 2018)
زبان آموزشی	فارسی به‌عنوان زبان رسمی آموزش در همه مقاطع تحصیلی است.	عربی به‌عنوان زبان رسمی آموزش، باتوجه به تنوع قومی و زبانی در این کشور وجود دارد.
دسترسی به آموزش	دسترسی به آموزش ابتدایی برای همه کودکان اجباری است؛ اما دسترسی به مقاطع بالاتر به عوامل اقتصادی و اجتماعی بستگی دارد. (UNESCO, 2018)	مشکلات امنیتی و زیرساخت‌های آموزشی، مانع دسترسی عادلانه به آموزش برای همه کودکان می‌شود. (UNICEF, 2015)
نقش خانواده و جامعه	خانواده و جامعه در ایران نقش مهمی در شکل‌دهی نگرش دانش‌آموزان به آموزش دارند (مطالعه ملی کیفیت آموزش، ۱۳۹۵).	در عراق، به دلیل شرایط خاص اجتماعی و سیاسی، نقش خانواده و جامعه در آموزش پیچیده‌تر است. (Al-Jaberi, 2017)
تأثیر جنگ و تحریم‌ها	جنگ تحمیلی و تحریم‌های اقتصادی، تأثیر منفی بر نظام آموزشی ایران داشته است. (Al-Tamimi, 2014)	جنگ‌های داخلی و خارجی، تخریب زیرساخت‌های آموزشی و مهاجرت گسترده، نظام آموزشی را به شدت تضعیف کرده است. (Al-Tamimi, 2014)

موضوع	ایران	عراق
تکنولوژی آموزشی	فناوری در بخش آموزش و پرورش نفوذ عمیقی کرده است و بی تردید بر کیفیت و کمیت یاددهی و یادگیری در محیط‌های آموزشی تأثیرگذار است. (داودنیا و زارعی‌زوارکی، ۱۳۹۳) در ایران، استفاده از فناوری‌های نوین در آموزش محدود است، به‌ویژه در مناطق روستایی و محروم مشاهده می‌شود. (Al-Ani, 2012)	در عراق نیز، تلاش‌هایی برای استفاده از فناوری‌های آموزشی صورت گرفته اما با محدودیت‌هایی مواجه است. (Al-Ani, 2012)
نتیجه‌گیری	تفاوت‌های موجود در سیستم‌های آموزشی ایران و عراق ناشی از ترکیبی از عوامل تاریخی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی است که هر یک تأثیر عمیقی بر کیفیت و دسترسی به آموزش دارند. شناخت این تفاوت‌ها می‌تواند به شناسایی راهکارهای مؤثر برای بهبود نظام‌های آموزشی هر دو کشور کمک کند.	

بحث و نتیجه‌گیری

بررسی تطبیقی نظام آموزش و پرورش ایران و عراق نشان می‌دهد که این دو کشور، علی‌رغم اشتراکات فرهنگی، مذهبی و جغرافیایی، در ساختار، سیاست‌گذاری، کیفیت آموزشی و میزان دسترسی به آموزش، تفاوت‌های قابل توجهی دارند. این تفاوت‌ها عمدتاً از زمینه‌های تاریخی، تحولات سیاسی، منابع اقتصادی و تنوع فرهنگی ناشی می‌شود که به شیوه‌های مختلف بر کیفیت و کارآمدی نظام آموزشی آن‌ها تأثیر گذاشته‌اند. به عبارتی یافته‌های این مطالعه تطبیقی نشان داد که سیستم‌های آموزشی ایران و عراق در دوازده موضوع کلیدی دارای تفاوت‌ها و شباهت‌هایی هستند که در ادامه به آن‌ها پرداخته می‌شود.

از منظر تحولات تاریخی و سیاسی، در حالی که انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ منجر به تحولات عمیق در نظام آموزشی شد و تأکید بر آموزش دینی را افزایش داد (اکرامی، ۱۴۰۱)، نظام آموزشی عراق پس از سقوط رژیم بعث در سال ۲۰۰۳ با بحران‌های شدید امنیتی و اجتماعی مواجه گردید که تداوم عملکرد پایدار آموزشی را با اختلال مواجه ساخته است (Challenges of the Iraqi Education System after 2003, 2022). در حوزه سرمایه‌گذاری و تأمین منابع مالی نیز تفاوت معناداری بین دو کشور وجود دارد. ایران درصد بالایی از بودجه ملی خود را به آموزش اختصاص می‌دهد (برونک و ایمانی، ۱۴۰۱)، در حالی

که عراق با بودجه‌ای بسیار محدود (حدود ۵ تا ۷ درصد از هزینه‌های دولت) روبروست، که موجب کاهش کیفیت زیرساخت‌ها، کمبود معلم و منابع آموزشی شده است (Iranian Journal of Comparative Education, 2021). از لحاظ ساختار و سازمان‌دهی آموزشی، هر دو کشور از نظام‌های متمرکز تبعیت می‌کنند، اما تمرکزگرایی در ایران، علی‌رغم چالش‌هایی مانند فاصله با نیازهای بازار کار، انسجام بیشتری در سیاست‌گذاری ایجاد کرده است (Analysis of the Structure of the Iranian Educational System, 2020)، درحالی‌که ساختار آموزشی عراق تحت تأثیر رقابت‌های حزبی و فقدان ثبات سیاسی، پیچیده‌تر و ناکاراتر است (Al-Ali, 2015).

در زمینه کیفیت آموزشی، ایران عملکرد نسبتاً بهتری داشته و علی‌رغم چالش‌ها، تلاش‌هایی برای بهبود کیفیت صورت گرفته است (Education in the Age of Globalization, 2021). در مقابل، عراق به دلیل جنگ‌ها و بی‌ثباتی‌های گسترده، با مشکلاتی چون نرخ بالای ترک تحصیل و مردودی دست‌به‌گریبان است (The Role of Culture in Educational Systems, 2022). تنوع فرهنگی و قومی در عراق یکی از چالش‌های جدی نظام آموزشی آن به شمار می‌آید و نیاز به طراحی برنامه‌های بومی و متناسب با اقوام مختلف را ایجاد می‌کند، درحالی‌که نظام آموزشی ایران عمدتاً مبتنی بر ارزش‌های اسلامی طراحی شده که در برخی موارد می‌تواند مانع پاسخگویی به تنوع فرهنگی شود (Educational Policymaking, 2023). کیفیت معلمان و روش‌های تدریس در هر دو کشور با چالش‌هایی مانند کمبود نیروی متخصص در مناطق محروم مواجه است، اما عراق به دلیل مهاجرت گسترده معلمان با بحران شدیدتری روبروست (Al-Shamary, 2016). همچنین روش‌های تدریس سنتی در هر دو کشور رایج است، هرچند تلاش‌هایی برای تلفیق روش‌های نوین مشاهده می‌شود (Al-Khatib, 2018).

در حوزه زبان‌آموزشی، فارسی به‌عنوان زبان رسمی آموزش در تمام مقاطع تحصیلی ایران تدریس می‌شود، درحالی‌که در عراق با توجه به تنوع قومی و زبانی، عربی به‌عنوان زبان رسمی آموزش در نظر گرفته شده است. دسترسی به آموزش نیز تابعی از شرایط اقتصادی و امنیتی در هر دو کشور است. در ایران آموزش ابتدایی رایگان و اجباری است، اما در مقاطع بالاتر عواملی چون فقر و تمرکزگرایی تأثیرگذارند (UNESCO, 2018). در عراق، چالش‌های امنیتی و زیرساختی دسترسی به آموزش را با محدودیت مواجه کرده‌اند

(UNICEF, 2015). نقش خانواده و جامعه در شکل‌دهی نگرش دانش‌آموزان به آموزش در هر دو کشور مورد توجه قرار گرفت. در ایران، خانواده و جامعه نقش مهمی در این زمینه دارند، درحالی‌که در عراق به دلیل شرایط خاص اجتماعی و سیاسی، این نقش پیچیده‌تر است (Al-Jaberi, 2017؛ مطالعه ملی کیفیت آموزش، ۱۳۹۵). جنگ و تحریم‌ها نیز تأثیرات منفی بر نظام‌های آموزشی هر دو کشور داشته‌اند. جنگ تحمیلی و تحریم‌های اقتصادی نظام آموزشی ایران را تحت تأثیر قرار داده‌اند، درحالی‌که جنگ‌های داخلی و خارجی و تخریب زیرساخت‌ها نظام آموزشی عراق را به شدت تضعیف کرده‌اند (Al-Tamimi, 2014). در نهایت، تکنولوژی آموزشی نیز از جمله موضوعاتی بود که در این مطالعه مورد بررسی قرار گرفت. باتوجه‌به اینکه امروزه تکنولوژی و صنعت دو شاخص مهم میزان توسعه‌یافتگی یا عقب‌ماندگی هر کشوری محسوب می‌شود (محمدی و همکاران، ۱۳۹۵). استفاده از فناوری‌های آموزشی در ایران محدود است، به‌ویژه در مناطق روستایی و محروم، درحالی‌که در عراق نیز تلاش‌هایی برای استفاده از این فناوری‌ها صورت گرفته است، اما با محدودیت‌هایی مواجه است (Al-Ani, 2012).

درمجموع، آموزش و پرورش به‌عنوان رکن اصلی هر نظام بر اساس سیاست‌های داخلی کشور برنامه‌ریزی و اجرا می‌شود. این فرایند باتوجه‌به ایجاد تغییرات سازنده برای آینده کشور همراه با تحصیل و آموزش فرزندان انجام خواهد شد. ازاین‌رو نوع نظام آموزشی کارآمد و اجرایی کردن آن در مدارس مختلف کمک می‌کند تا به این مهم دست پیدا کنید. همچنین دانش‌آموزان به‌عنوان آینده‌سازان و سرمایه‌های یک کشور شناخته می‌شوند. به همین علت آموزش و پرورش آن‌ها نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار خواهد شد؛ زیرا سازمان آموزش و پرورش ازجمله مهم‌ترین سازمان‌های داخلی هر کشور به حساب می‌آید. درنتیجه طبق این پژوهش مشخص شد که کیفیت آموزشی مدارس ایران به‌طور کلی بهتر از عراق است، اما هر دو کشور با چالش‌هایی مواجه هستند. ایران باوجود سرمایه‌گذاری بیشتر هنوز نیاز به اصلاحات اساسی دارد تا بتواند کیفیت آموزش را بهبود بخشد. عراق نیز نیازمند توجه فوری به زیرساخت‌ها و منابع مالی برای بازسازی نظام آموزشی خود است. از سوی دیگر، تبادل تجربیات و همکاری‌های آموزشی بین این دو کشور می‌تواند بستر مناسبی برای توسعه ظرفیت‌های علمی، فنی و فرهنگی فراهم سازد.

تعارض منافع

در این پژوهش تعارض منافی وجود ندارد.

منابع

- اکرامی، زهرا. (۱۴۰۱)، آموزش رایگان در کشورهای ایران، عراق و ترکیه به صورت تطبیقی، ششمین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین در تعلیم و تربیت، روان‌شناسی، فقه و حقوق و علوم، خراسان شمالی-شیروان.
- بربری، محمدجواد، راغفر، حسین، کلانتری، عبدالحسین، و غفاری، غلامرضا. (۱۳۹۶)، بررسی تطبیقی تأثیر توسعه آموزشی بر توسعه ایران و کشورهای منتخب. پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۱(۳۸)، ۱۰۳-۱۳۶.
- برونک، بهزاد، و ایمانی، علی. (۱۴۰۱)، بررسی تطبیقی سرفصل‌های آموزشی. فصلنامه علوم و فنون نظامی، ۱۸(۶۰)، ۱۹۴-۱۶۷.
- داودنیا، بهزاد، و زارعی زوارکی، اسماعیل. (۱۳۹۳)، مطالعه تطبیقی مدیریت آموزشی و برنامه درسی در مدارس هوشمند استرالیا، مالزی و ایران. اندیشه‌های نوین تربیتی، ۱۰(۲)، ۵۹-۹۱.
- صابریان، محمدحسین؛ صابریان، علیرضا. (۱۳۹۸)، مطالعه تطبیقی تدابیر نظام حقوقی ایران و عراق در مقابله با بیماری کرونا. فصلنامه علمی حقوق بشر و شهروندی، ۵(۹)، ۲۲-۱.
- صلاحی، سهراب، و بهادری جهرمی، علی. (۱۳۹۱)، ساختارهای اساسی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری عراق، مطالعه تطبیقی. مجله مطالعات حقوق تطبیقی، ۳(۲)، ۸۲-۶۵.
- محمدی، رضا، زمانی‌فر، مریم، و صادقی‌مندی، فاطمه. (۱۳۹۵)، بررسی تطبیقی نظام‌های ارزشیابی و تضمین کیفیت آموزش‌های کاربردی در جهان. پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۰(۳۴)، ۱۳۳-۱۶۶.
- مطالعه ملی کیفیت آموزش. (۱۳۹۵)، گزارش نهایی مطالعه ملی کیفیت آموزش. تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
- وزارت آموزش و پرورش ایران. (۱۳۹۹)، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. تهران: وزارت آموزش و پرورش.

References

- Akrami, Z. (2022). *Free education in Iran, Iraq, and Turkey: A comparative study* [Paper presentation]. Sixth National Conference on Modern Research in Education, Psychology, Jurisprudence and Law, and Sciences, Shirvan, Iran. <https://civilica.com/doc/1472253>

- Al-Ali, A. (2015). The impact of political instability on education in Iraq. *International Journal of Educational Development*, 45, 123–130. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2015.10.002>
- Al-Ani, I. (2012). *Education in Iraq: Challenges and opportunities*. Palgrave Macmillan.
- Al-Jaberi, N. (2017). The role of family in shaping students' attitudes towards education in Iraq. *Journal of Education and Practice*, 8(10), 10–15.
- Al-Khatib, H. (2018). Teaching methods and student achievement in Iraqi schools. *International Journal of Educational Research and Review*, 6(2), 12–20.
- Al-Shamary, A. (2016). Teacher turnover in Iraqi schools: Causes and consequences. *International Journal of Educational Development*, 48, 152–161. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2015.12.005>
- Al-Tamimi, H. (2014). The impact of war on education in Iraq. *International Review of Education*, 60(2), 239–256. <https://doi.org/10.1007/s11159-014-9416-2>
- Analysis of the structure of the Iranian educational system. (2020). Journal of Social Research.
- Barberry, M. J., Ragfar, H., Kalantari, A., & Ghaffari, G. (2017). A comparative study of the impact of educational development on the development of Iran and selected countries. *Research in Educational Systems*, 11(38), 103–136.
- Barzane, M., Essalih, S., Ourahay, M., & Khzami, S. (2020). Teacher training systems in three countries (Finland, France and Morocco): Comparative study of professionalization models and their challenges. *International Journal of Higher Education Pedagogies*, 1(1), 23–29. <https://doi.org/10.33422/ijhep.v1i1.2>
- Bray, M., & Thomas, R. M. (1995). Levels of comparison in educational studies: Different insights from different literatures and the value of multilevel analyses. *Harvard Educational Review*, 65(3), 472–490. <https://doi.org/10.17763/haer.65.3.g3228437224v4877>
- Bronk, B., & Imani, A. (2022). A comparative study of educational curricula. *Military Sciences and Technologies Quarterly*, 18(60), 167–194.
- Brown, L., & Davis, R. (2022). Strengths and weaknesses in educational systems: A comparative analysis. *International Journal of Education Policy*, 18(4), 412–430.
- Challenges of the Iraqi education system after 2003*. (2022). Middle East Studies Journal.
- Chen, Y., & Kim, S. (2023). Cultural influences on educational systems: A cross-national study. *International Journal of Cultural Studies in Education*, 29(2), 156–175.
- Davoudnia, B., & Zarei Zavaraki, E. (2014). A comparative study of educational management and curriculum in smart schools of Australia, Malaysia, and Iran. *New Educational Thoughts*, 10(2), 59–91.
- Education in the age of globalization: Challenges and opportunities*. (2021). Journal of Social Sciences.
- Educational policymaking: A look at the experiences of neighboring countries*. (2023). Education Policy Quarterly.
- Educational systems: An international comparison*. (2023). International Journal of Education.
- Garcia, E., & Lopez, R. (2021). Policy implications of comparative education research. *Educational Policy Review*, 40(3), 267–285.
- Global Education Monitoring Report. (2018). UNESCO report. UNESCO.
- Iranian Journal of Comparative Education*. (2021).

- Johnson, A. (2021). Global perspectives on educational systems. *Comparative Education Review*, 65(3), 301–320.
- Khakpour, A. (2013). *Methodology of comparative studies in education*.
- Lee, S., Brown, T., Garcia, M., & Wilson, P. (2023). Learning from success: Best practices in global education. *Comparative Education Quarterly*, 57(1), 78–96.
- Legatum Institute. (2016). *The Legatum Prosperity Index 2016: Iran*. <http://www.prosperity.com/globe/iran>
- Lewis, K., & Yamamoto, H. (2023). Overcoming challenges in comparative education: Strategies and solutions. *Comparative Education Review*, 67(1), 56–75.
- Madandar Arani, A., Nazari, A., & Rastegarpour, H. (2019). A comparative study on the position of formal education system of Islamic Republic of Iran among its neighboring countries. *Iranian Journal of Comparative Education*, 1(3), 1–35.
- Ministry of Education of Iran. (2020). *Fundamental reform document of education*. Tehran, Iran.
- Mohammadi, R., Zamani Far, M., & Sadeghi Mandi, F. (2016). A comparative study of evaluation and quality assurance systems for applied education in the world. *Research in Educational Systems*, 10(34), 133–166.
- National Study of Educational Quality. (2016). *Final report of the national study of educational quality*. Organization for Educational Research and Planning.
- Patel, S., & Nguyen, T. (2022). Assessment systems across borders: Challenges for comparative studies. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 29(3), 312–330.
- Roberts, A. (2021). The impact of comparative education on policy development. *Educational Policy Analysis and Strategic Research*, 16(2), 178–196.
- Roodi, M. (2023). A comparative study of teacher education systems of Iran and South Korea with an emphasis on recruitment and training process. *Iranian Journal of Comparative Education*, 7(3), 3128–3153.
- Sabrian, M. H., & Sabrian, A. (2020). A comparative study of the legal measures of Iran and Iraq in confronting the Corona virus. *Human Rights and Citizenship Journal*, 5(1), 1–22.
- Salahi, S., & Bahadori-Jahromi, A. (2012). The basic structures of the Islamic Republic of Iran and the Republic of Iraq: A comparative study. *Journal of Comparative Law Studies*, 3(2), 65–82.
- Smith, J., Johnson, A., & Williams, B. (2020). Comparative education: Trends and challenges. *Journal of International Education*, 45(2), 123–145.
- Taylor, K. (2022). Historical approaches in comparative education. *Journal of Educational History*, 52(4), 345–362.
- The role of culture in educational systems: A case study of Iran and Iraq*. (2022). Journal of Cultural Research.
- United Nations Development Programme (UNDP). (2017). *Human development report 2017*. UNDP.
- United Nations Children's Fund (UNICEF). (2015). *Education under attack 2015*. UNICEF.
- Wilson, M. (2020). Innovation through comparison: Insights from international education studies. *Journal of Educational Innovation*, 33(2), 189–210.
- World Bank. (2019). *World development report 2019: Learning to realize education's promise*. The World Bank.